

НЕПРАВОВІ ЗАКОНИ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ

У статті розкритий зміст та сутність неправового закону або іншого нормативно-правового акту та його місця і ролі в діяльності судової влади. Під неправовим законом розуміється формально прийнятий компетентним органом публічної влади правовий документ, який хоч і прийнятий чи постановлений відповідно до встановленої процедури, однак порушує чи протиправно обмежує визначені теорією природні права, в першу чергу права на життя і здоров'я.

Ключові слова: гуманність, зміст, неправовий закон, справедливість, суддя, судова влада, сутність.

В статье раскрыто содержание и сущность неправового закона или иного нормативно-правового акта и его места и роли в деятельности судебной власти. Под неправовым законом понимается формально принятый компетентным органом публичной власти правовой документ, который хоть и принят в соответствии с установленной процедурой, однако нарушает или противоправно ограничивает определенные теорией естественные права, в первую очередь право на жизнь и здоровье.

Ключевые слова: гуманность, неправовой закон, содержание, справедливость, судебная власть, судья, сущность.

The article reveals content and essence of unlawful law or other legal act and its place and role in the work of the judiciary. No legal law is formally by the competent public authority's legal document, which, although adopted or rendered in accordance with the established procedure, however, penalized or unlawfully restricts certain theory of natural rights, especially the right to life and health.

Key words: content, essence, humanity, judge, judiciary, justice, no legal law.

Вступ. У теорії права та практиці діяльності суб'єктів правотворчості та правореалізації вагомою є проблема неправового законодавства. Адже всім правникам відомо, що невиконання закону є карним, а виконання неправового закону, що привело до смерті, чи заподіяння шкоди здоров'ю людей також у багатьох випадках є карним.

На першому плані реалізації права є судді, як провідні суб'єкти права, яким надано права на основі законів здійснювати правосуддя. Виникає питання: що їм робити, коли вони стикається із законом, який, на їх погляд, є неправовим? Вирішенню цієї проблеми з метою дати відповідь на це питання і буде присвячено дана стаття.

На проблему неправового закону в діяльності судової влади звертали свою увагу вітчизняні вчені: О.В. Гончаренко, М.К. Закурін, Л.Є. Виноградова, О.О. Гаркуша, В.В. Городовенко, В.М. Коваль, О.В. Кондратьєв, О.М. Коротун, В.В. Кривенко, Р.О. Куйбіда, Л.М. Москвич, І.В. Назаров, О.О. Овсяннікова, О.М. Овчаренко, С.В. Прилуцький, Д.М. Притика, О.Г. Свида, В.В. Сердюк, А.А. Стрижак, О.В. Федькович, А.М. Хливнюк, І.Б. Шицький, І.В. Шруб, Ю.В. Юрченко ін. Проте з погляду сучасних викликів безпосередньо проблемою неправового закону в діяльності судової влади не займалися.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії права, теорії права, конституційних норм сформулювати теоретичні положення і практичні рекомендації щодо місця і ролі неправового закону в діяльності судової влади.

Результати дослідження. Положення про «правовий» і «неправовий закон» нерозривно пов'язані з типами праворозуміння. У тоталітарних системах (комуністична чи націоналістична держава), як правило, використовується позитивізм у праві в тій чи іншій інтерпретації, коли закон суб'єктивно встановлений державою не потребує обґрунтування. Закон і право при цьому є тотожними, закон не може бути неправовим, а невиконання закону є карним [1, с. 20]. У позитивістському підході до розуміння права говорити про неправовий закон не доводиться.

В інших видах праворозуміння ситуація є іншою. Так, ознаками теорії природного права є: найвищою цінністю визнається людина, її життя здоров'я, честь, гідність, а всі інші чинники, в тому числі держава і закон, є вторинними; закон і право не є тотожними; закон, який порушує права людини, є неправовим а його виконання є карним; основними цінностями цього типу праворозуміння є «справедливість» і «гуманність» [1, с. 21].

Іншими словами, юрист, який сповідує зазначений тип право розуміння, має можливість виділяти в законодавстві правові і неправові складові частини. Критерієм розмежування правового закону від неправового є суб'єктивна оцінка юриста: чи є законодавче положення гуманним і (або) справедливим. Якщо воно є і негуманним, і несправедливим, то такий законодавчий акт є правовим, якщо воно є гуманним, але несправедливим, або, навпаки, справедливим і негуманним, то тоді на допомогу юристу (в нашому випадку – судді) має прийти соціологічний підхід до розуміння права, або/та психологічна теорія праворозуміння.

На слушну думку професора В. Галуцька, соціологічний підхід бере за основу реальні відносини, розвиток яких випереджує розвиток законодавства, законотворчість є другорядною порівняно з правозастосуванням. «Право варто шукати не в нормах, а в самому житті». Закон розглядається як «порожня посудина», яку необхідно наповнювати реальним змістом – рішеннями суддівської влади [1, с. 21].

Таким чином, згідно із соціологічним підходом саме рішення суду (судді) є тим кінцевим мірилом, визнавати пункт законодавства правовим чи неправовим.

Психологічна теорія права розрізняє позитивне право, яке офіційно діє в державі, та інтуїтивне право, джерела якого містяться в психіці людини. На перший план висувуються емоції – імпульсивні переживання, що спонукають людину зробити певну дію: імперативні, чи моральні; імперативно-атрибутивні, чи правові [1, с. 21].

Проте в умовах сьогодення в Україні, як правило, юристи застосовують не якесь одне, а інтегративне праворозуміння права, яке містить у собі сукупність різних теорій, що забезпечують всебічне розуміння права. Адже сучасний суддя – це не тільки еліта правників, це взагалі є еліта суспільства, людина, що розуміє повнокровне, органічне життя свого народу, цивілізацію та не свої переваги, виношує ідеї про можливість установа абсолютної влади над людиною. Кожна з теорій має свої переваги та недоліки. Тим самим у процесі діяльності судді виникає необхідність різні підходи до розуміння права. Виходячи із цього, теорія природного права, психологічна теорія, нормативістична теорія, соціологічний підхід уже не стільки конкурують між собою, а взаємодоповнюють один одного. Інтеграційне поєднання дає можливість використовувати переваги і в той же час ліквідувати недоліки, що властиве кожному з них. На основі такого союзу досягається «синтез юридичного поняття, цінності і факту», тобто виникає «інтегральна юриспруденція» [1, с. 22].

У цьому випадку позитивізм уже не стає таким «поганим» для прийняття суддями справедливих і гуманних рішень. У першу чергу тому, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується [2].

Це означає, що суд (суддя) у вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави; суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського Суду з прав людини. Принцип верховенства права характеризується такими рисами: 1) найвищою цінністю визнається людина, її права і свободи, всі інші цінності, зокрема держава і закон, є вторинними; 2) законодавство і право не тотожні, нормативно-правовий акт, який порушує права і свободи людини, є неправовим і не підлягає виконанню, його виконання є карним; 3) законодавство, яке відповідає теорії природного права, підлягає беззаперечному виконанню, його невиконання є карним; 4) принцип верховенства права визначає зміст і спрямованість діяльності держави, зокрема суддів та суб'єктів публічної адміністрації. У цілому

принцип верховенства права означає, що органи публічної виконавчої влади визначають право як найвищу цінність, що забезпечує права і свободи людини та громадянина [3, с. 80].

У цьому ж аспекті треба звернутися ще до одного принципу пріоритету прав і свобод людини та громадянина. Це обґрунтовується такими чинниками: з погляду теорії природного права право є справедливим та гуманним. Основним завданням права однозначно визнається забезпечення природних прав і свобод людини та громадянина – життя і здоров'я, честі, гідності, безпеки, права на опір насиллю тощо. Виходячи із цього, будь-який адміністративно-правовий акт лише тоді може вважатися правовим, коли він відповідає природному праву та узгоджується з ним; основним глобальним напрямком діяльності суб'єктів публічної адміністрації, з погляду філософії природного праворозуміння, є пріоритет забезпечення охорони прав і свобод людини [3, с. 79].

Висновки. Неправовий закон або інший нормативно-правовий акт – це такий формально прийнятий компетентним органом публічної влади правовий документ, який хоч і прийнятий чи постановлений відповідно до встановленої процедури, однак порушує чи протиправно обмежує визначені теорією природні права (в першу чергу – право на життя і здоров'я) або гарантовані Конституцією, міжнародними правовими актами, ратифікованими Україною чи іншими нормативно-правовими актами права та свободи особи, чи звужує розумні соціальні гарантії. При цьому протиправним обмеженням прав та свобод особи є таке обмеження, що не передбачено існуючими нормами права, міжнародно-правовими актами, ратифікованими Україною, або суперечить загально прийнятим нормам поведінки.

Наслідками прийняття неправового закону може бути:

1) припинення дії неправового закону чи акту після його визнання Конституційним судом неправовим;

2) заборона повторного прийняття чи постановлення такого закону чи акту та автоматична його недійсність у такому разі;

3) відповідальність органу чи посадової особи, що прийняла чи постановила неправовий закон чи нормативно-правовий акт;

4) право уповноважених органів чи осіб не виконувати неправовий закон чи нормативно-правовий акт, якщо його виконання покладено до їх компетенції шляхом постановлення відповідного вмотивованого рішення про невиконання, або особами, чії соціальні гарантії, права чи свободи порушено до постановлення Конституційним судом рішення про визнання закону чи акту неправовим.

При цьому після визнання Конституційним судом закону чи акту неправовим наслідки, передбачені підпунктами 1-4 настають, в обов'язковому порядку. У випадку відмови у визнанні закону неправовим настає відповідальність за його невиконання, якщо таке мало місце, передбачена законом.

Правовий закон або інший нормативно-правовий акт – це такий, який прийнятий чи постановлений відповідно до встановленої процедури, не порушує та протиправно не обмежує права та свободи осіб, не звужує соціальні гарантії. При цьому правовим може бути закон чи акт, який хоч і прийнятий чи постановлений з порушенням встановленої процедури, однак не порушує чи протиправно не обмежує права та свободи осіб, не звужує розумні соціальні гарантії. Наслідки порушення процедури прийняття закону передбачені законодавством України, неодноразово досліджувались науковцями та не є предметом нашого дослідження. Однак однозначно можна стверджувати, що закон чи акт, прийнятий із порушенням процедури, не може бути визнаний неправовим тільки із цієї підстави.

Список використаних джерел:

1. Галуцько В. та ін. Правознавство. у 6-х частинах / В. Галуцько. – Київ : Університет «Україна», 2013. – Том 1. – 349 с.

2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

3. Галуцько В., Олефір В., Гридасов Ю., Іванищук А., Коросед С. Адміністративне право. у 2-х т. / В. Галуцько. – Херсон, ХМД, 2013. – 393 с.

4. Заяви про беззастережне дотримання присяги судді підкоряючись законам України як територіально цілісної та суверенної Держави. Офіційний веб-портал Судової гілки влади. 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dn.ks.court.gov.ua/sud2110/news/95404>.

5. Европейская хартия о законе «О статусе судей»: Лиссабон, 10 июля 1998 года. Верховна рада України. 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_236.